

DOI:

УДК 347.155

Наталія Марценко,
кандидат юридичних наук (PhD),
доцент кафедри міжнародного
права та міграційної політики юридичного
факультету Західноукраїнського
національного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0947-5179>

Христина Кучарська,
студентка IV курсу
юридичного факультету
Західноукраїнського національного
університету

ПЕРСПЕКТИВИ ВИЗНАННЯ НОВИХ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ (ПРАВОВІДНОСИН)

Проаналізовано поняття, сутність та елементи «правосуб'єктності» у цивільному праві України та деяких зарубіжних країн. Досліджено особливості визначення місця штучного інтелекту та роботів у праві різних країн. Розглянуто питання можливості визнання штучного інтелекту та робота об'єктом цивільних прав (правовідносин). Обстоюється позиція щодо недоцільності розуміння штучного інтелекту та робота як суб'єкта цивільних прав, натомість запропоновано розуміти штучний інтелект як об'єкт. Окрім того, обґрунтовується недоцільність визнання правосуб'єктності окремих тварин. Наголошується на необхідності посилення правових гарантій безпечного життя людини з огляду на можливий негативний вплив сучасних технологій.

Ключові слова: правосуб'єктність, цивільні правовідносини, штучний інтелект, робот, суб'єкт цивільних прав, об'єкт цивільних прав, електронна особа.

Марценко Н., Кучарська Х.

Перспективы признания новых субъектов гражданских прав (правоотношений)

Проанализированы понятие, сущность и элементы «правосубъектности» в гражданском праве Украины и некоторых зарубежных стран. Исследованы особенности определения искусственного интеллекта и роботов в праве разных стран. Рассмотрены вопросы возможности признания искусственного интеллекта и робота объектом гражданских прав (правоотношений). Отстаивается позиция о нецелесообразности понимания искусственного интеллекта и робота как субъекта гражданских прав, вместо того, предложено понимать искусственный интеллект как объект. Кроме того, обосновывается нецелесообразность признание правосубъектности отдельных животных. Отмечается необходимость усиления правовых гарантий безопасности жизни человека, учитывая возможное негативное влияние современных технологий.

Ключевые слова: правосубъектность, гражданские правоотношения, искусственный интеллект, робот, субъект гражданских прав, объект гражданских прав, электронная личность.

Martsenko N., Kucharska H.

Prospects for the recognition of new subjects of civil rights (legal relations)

Relevance of the research topic. The chosen topic is relevant in view of the transformations that are taking place in the modern world and are primarily related to digitalization and active implementation of information technology and artificial intelligence in almost all spheres of human life and society. Moreover, attempts to quickly regulate the use of artificial intelligence at the level of recognition of its legal personality are risky and change the established approaches to the very understanding of civil relations. Therefore, the chosen topic has a social demand of society and does not call into question the feasibility of the study.

The purpose of this study is to analyze the composition of civil law and to explore the features of legal personality, which is inherent in the subjects of civil rights. At the same time, it will help to choose and justify one or another way of legal regulation that can be applied to artificial intelligence and robotics.

Results of the research. The article analyzes the concept, essence and elements of «legal personality» in the civil

law of Ukraine and some foreign countries. Peculiarities of determining the place of artificial intelligence and robots in the law of different countries are studied. The possibility of recognizing artificial intelligence and robots as an object of civil rights (legal relations) is considered. The position on the inexpediency of understanding artificial intelligence and robots as a subject of civil rights is defended, instead, it is proposed to understand artificial intelligence as an object. In addition, the inexpediency of recognizing the legal personality of individual animals is substantiated. Emphasis is placed on the need to strengthen legal guarantees of safe human life given the possible negative impact of modern technology.

Keywords: *legal personality, civil legal relations, artificial intelligence, robot, subject of civil rights, object of civil rights, electronic person.*

Постановка проблеми. З кожним роком наше життя стає все більш динамічним. Розвиток передових технологій змінює формат цивільно-правових відносин у їх класичному розумінні (до яких звикли юристи або прості громадяни). Сьогодні для нас нормою є використання технологій штучного інтелекту для оцінювання ризиків кредитування, впровадження їх у судах, юридичних відділах великих компаній, органах державної влади та управління, на виробництвах, для укладення розумних контрактів і, зрештою, у наших домівках (в процесі використання технологій розумних будинків). Ми навіть не замислюємося над тим, що практично кожного дня використовуємо ті чи інші програми штучного інтелекту. Наприклад, спам-фільтри на електронній пошті, розпізнавання обличчя, рекомендації щодо пошуку, розумні особисті асистенти (Siri), додатки для спільного користування (Uber) та ін.

Такі зміни є позитивними, оскільки сучасні технології мають спростити життя людини, допомогти їй у роботі або в доступі до державних послуг. Однак вони супроводжуються низкою невідомих юридичній доктрині процесів, котрі потребують детального вивчення. Так значні зміни та перетворення у політичному, економічному та суспільному житті ХХ ст. призвели до необхідності реформування та подальшого дослідження цивільних прав та правовідносин, перегляду уже усталених поглядів та концепцій у доктрині цивільного права. Дослідження трансформації характеру та особливостей цивільних правовідносин в умовах активного розвитку інформаційних технологій та штучного інтелекту є одним з найскладніших питань теорії цивільного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній доктрині права питання щодо суб'єктів права, правосуб'єктності є достатньо дослідженим. В межах дослідження заслуговують на увагу публікації таких науковців, як Є. О. Харитонов, О. В. Дзера, Н. Б. Новицька, М. Саградян, О. В. Кохановська, О. Е. Радутний та інші. Однак на сьогодні невирішеними залишаються питання правового режиму штучного інтелекту та його місця у цивільному праві. Відкритим залишається питання: штучний інтелект та роботи є суб'єктами чи об'єктами права? Наскільки доцільно та водночас ризиковано є надання їм правосуб'єктності? Тому, **метою дослідження** є аналіз правової сторони даного питання задля забезпечення належного правової охорони насамперед прав людини й обґрунтування раціонального режиму використання штучного інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, цивільні правовідносини – це врегульовані нормами цивільного права майнові й особисті немайнові відносини, засновані на вільному волевиявленні, майновій відокремленості, юридично рівних учасниках, що є носіями суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, які виникають, змінюються, припиняються на підставі юридичних фактів і забезпечуються можливістю застосування засобів державного примусу [13]. Такі правовідносини складаються з трьох необхідних елементів: суб'єктів, об'єктів, змісту.

Відповідно до законодавства України, до суб'єктів цивільних правовідносин належать фізичні і юридичні особи, держава, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави. Суб'єктами права за законодавством більшості зарубіжних країн є фізичні особи та організації, об'єднання громадян, юридичні особи.

Найбільш активними суб'єктами цивільних прав є фізичні та юридичні особи. Людина деякою мірою є особливим суб'єктом цивільних прав і можливість її бути учасником цивільних правовідносин регламентується та охороняється нормами не тільки приватного, а й публічного права. Так згідно з нормами статті 6 Загальної декларації прав людини, «кожна людина має право на визнання її правосуб'єктності» [5], як передумови для участі в цивільних правовідносинах.

Цікаво, що згідно з поширеною теорією правосуб'єктності у США та Великобританії, реальними суб'єктами правовідносин є єдино можливі носії правосуб'єктності фізичні особи, громадяни, а такий, що базується на ній, принцип незалежного від її членів існування юридичної особи, став одним з основних у праві корпорацій цих країн [9].

Отож, для можливості реалізації своїх прав суб'єкти цивільних правовідносин повинні володіти правосуб'єктністю. «Правосуб'єктність – це передбачена нормами права можливість бути учасником правовідносин. Вона являє собою складну юридичну властивість, яка складається з таких елементів: правоздатності, дієздатності, деліктоздатності» [14].

Будучи достатньо детально дослідженим, поняття правосуб'єктності є дискусійним у доктрині вітчизняного та зарубіжного приватного права. Найбільш принципові відмінності розуміння елементів правосуб'єктності традиційно виявляються між поглядами цивілістів Німеччини та Франції. В німецькій доктрині майже одностайно правосуб'єктність ототожнюється із правоздатністю. У французькій цивільно-правовій доктрині правосуб'єктність розуміється як така, що складається із правоздатності та дієздатності одночасно. Французькі юристи розрізняють не стільки право та дієздатність у межах одного стану, скільки окремі види самих станів. Налічуючи різну кількість станів, вони дотримуються одностайної думки, що *capacité* (стан) – це здатність як мати права та обов'язки, так і здійснювати їх [9].

Ключовим елементом для визначення правосуб'єктності є правоздатність, під якою розуміють здатність особи бути носієм цивільних прав і обов'язків. У законодавстві зарубіжних країн закріплено принцип рівності цивільної правоздатності. Так, у ст. 8 Цивільного кодексу Франції закріплюються положення, що будь-який француз користується цивільними правами. Цивільний кодекс Швейцарії (ст. 11) встановлює, що правоздатністю володіє кожен громадянин. Виникнення правоздатності у фізичної особи пов'язується з народженням, а припиняється з її смертю або оголошення померлою. Водночас у всіх зарубіжних країнах охороняються права ще ненародженої дитини [11].

Під цивільною дієздатністю фізичної особи розуміють її здатність своїми діями набувати цивільні права та обов'язки. Обсяг дієздатності пов'язується з досягненням певного віку та розумовим станом особи. Спільним у законодавстві всіх країн є те, що цей обсяг пов'язується з досягненням повноліття, але в різних країнах вік повноліття є неоднаковим. Так, у Франції, ФРН, Англії повноліття настає після 18 років, у Швейцарії – після 20 років, у США в різних штатах повноліття настає у віці від 18 до 21 року. З різних позицій у законодавстві зарубіжних країн декларується обсяг дієздатності неповнолітніх. У багатьох країнах відомий інститут емансипації, тобто за рішенням суду неповнолітній може мати дієздатність у повному обсязі [10].

Таким чином, щоб бути суб'єктом цивільних прав, потрібно володіти достатньою правосуб'єктністю, яку має фізична та юридична особа. Правосуб'єктність є передумовою для вступу в цивільні правовідносини і дає змогу фізичній чи юридичній особі набувати для себе цивільні права та обов'язки, нести відповідальність за правові наслідки таких дій. У цивільних правовідносинах кожна фізична та юридична особи є повністю незалежними, відокремленими від інших подібних суб'єктів [10].

На відміну від суб'єкта, об'єктом цивільного правовідношення виступає те, що втілюється в певному майновому чи немайновому благо, яке має відповідний цивільно-правовий режим (завдяки якому виступає як цивільно-правова категорія) та владування яким становить охоронюваний законом інтерес особи [6].

Відповідно до ст. 117 ЦК України до об'єктів цивільних прав (правовідносин) належать: речі (в тому числі цінні папери); інше майно, в тому числі майнові права та обов'язки; результати робіт, послуги; результати інтелектуальної та духовної діяльності; інформація; інші матеріальні і нематеріальні блага.

Законодавство різних країн виокремлює поняття речей як головного об'єкта цивільних правовідносин, зокрема: «речами в сенсі закону є лише тілесні предмети (парагр. 90 Цивільного уложення Німеччини); «речові об'єкти, які можуть перебувати в людському володінні» (ст. 2 кн. 3 ЦК Нідерландів); «матеріальні предмети, що мають просторові межі» (Модельний закон «Про право власності та його захист»); «реччю вважаються тільки фізичні об'єкти» (п. 1 ст. 135 ЦК Азербайджанської Республіки); «речами визнаються всі предмети, які можуть бути індивідуальною та колективною належністю, і майнові права». Предметами визнаються матеріальні об'єкти, щодо яких можуть бути цивільні права й обов'язки (ст. 284 ЦК Республіки Молдова); реччю у правовому сенсі називається все, що є відмінним від особи і служить для використання людьми (пара. 285 Загального цивільного кодексу Австрії) [15].

Однак в умовах глобалізації, діджиталізації та стрімкого розвитку інформаційних технологій все більше держав вводять правові новели, які дають змогу зовсім по-іншому розглядати співвідношення таких правових категорій як суб'єкт та об'єкт права. Застосування роботів у різних сферах життєдіяльності людини не як інструмент, а як окремих повноправних суб'єктів, абсолютно змінює усталені погляди на правосуб'єктність. В результаті таких рішень з'являються нові суб'єкти права, наприклад дельфіни у Індії [17] або штучний інтелект і роботи у праві ЄС, які розуміються як «електронна особа» [2]. Фактично, роз-

ширюється зміст критеріїв визнання правосуб'єктності, де інтелектуальні здібності посідають провідну роль [18].

Однак, залишаючись до кінця не вивченим у науці на загальнотеоретичному рівні, питання правового регулювання використання штучного інтелекту та робототехніки вирішується достатньо повільно навіть у тих країнах світу, які найбільш активно використовують ці технології (Китай, США, Німеччина, Великобританія тощо).

Швидке зростання систем штучного інтелекту, що простежується з кожним роком, дійсно може виявитися благом для різних галузей (охорона здоров'я, освіта, глобальна логістика та транспорт). Тому, зважаючи на позитивні тенденції застосування штучного інтелекту, постало питання розширення кола суб'єктів цивільного права, яке особливо цікаво простежується у Резолюції Європейського Парламенту 2015/2103(INL), положення якої передбачають специфічний правовий статус для розумних роботів.

Відповідно до положень Резолюції, особливим правовим статусом може бути наділена «електронна особа». Фактично, йде мова про присвоєння правового статусу розумним роботам, які можуть самостійно встановлювати взаємозв'язки із навколишнім середовищем та змінювати свої дії відповідно до ситуації [3].

Цю Резолюцію розроблено з метою юридичного врегулювання існування геноїдів та їхньої взаємодії з громадянським суспільством. У цьому документі зафіксовані такі пропозиції:

- 1) надання нормативного визначення «розумному автономному роботу»;
- 2) розробити систему класифікації і реєстрації найбільш розвинених версій електронних осіб;
- 3) розробити нову систему звітів для компаній які використовують допомогу роботів, а також прописати окремим пунктом показники впливу робототехніки на економічні результати компаній;
- 4) створити спеціальне Європейське агентство з питань робототехніки і штучного інтелекту [2].

Прихильники визнання такої правосуб'єктності роботів як історичну аналогію наводять приклад саме конструкції юридичної особи, яка ґрунтується на концепції *Persona Ficta* та тривалий час вважалася штучною конструкцією. В цьому випадку можна не брати до уваги такі фактори, як наявність або відсутність у робота внутрішньої волі, самосвідомості та інших подібних якостей, які притаманні людині [8].

Пропозиція щодо визнання правосуб'єктності роботів отримала як схвальні, так і негативні відгуки у науці. На думку О. А. Ястребова, доцільність введення терміна «електронна особа» обумовлено перш за все специфікою принципово нового суб'єкта права. Це поняття має відобразити його сутність та правову специфіку [16]. Електронна особа може мати схожість з юридичною особою в тому сенсі, що обидві є для їхніх власників засобом досягнення певної мети та існують і створюються тільки в інтересах їхніх власників або творців. Робот, який наділений правовим статусом електронної особи, не отримує раптово прав і обов'язків, аналогічних людським, а власник робота створює юридичну фікцію, контроль над якою він здатний здійснювати [7].

Цікаво, що у жовтні 2017 р. людиноподібний робот Софія отримала статус підданої, тобто громадянки Саудівської Аравії, хоча так і не стала першим роботом, який отримав повну правосуб'єктність. Цей факт викликав безліч правових колізій і показав непристосованість внутрішнього законодавства до таких радикальних змін. Деякою мірою це пов'язано з тим, що громадянство як певний правовий зв'язок між фізичною особою і державою є вужчим за змістом від правосуб'єктності. Правосуб'єктність охоплює набагато більше, ніж правоздатність, а саме: питання дієздатності та деліктоздатності, які щодо роботів ніяким чином не врегульовані в Саудівській Аравії. Тому питання визнання правосуб'єктності роботів виявилось передчасним у праві Саудівської Аравії.

Можна припустити, що в найближчі роки штучний інтелект не зможе остаточно зрівнятися в правах із людьми та виступати як самостійний суб'єкт правовідносин [18]. Важливо, що і міжнародних актів, які б мали глобальне значення з цього приводу також не приймається, однак робиться акцент на регламентації використання штучного інтелекту та мінімізації шкідливих наслідків його застосування.

Звертаючись до ст. 2 та ст. 177 ЦК України, які містять чіткий перелік суб'єктів та об'єктів цивільних прав (правовідносин), видається, що робот та штучний інтелект за своєю природою більше тяжіє до об'єктів права, аніж до суб'єктів. Проблемним питанням залишається те, що негативні наслідки від надання роботам правового статусу досі не відомі, як і невідомі наслідки впливу на людину цих технологій через їхнє активне використання у повсякденному житті людини і суспільства.

Окрім того, доцільно було б дослідити можливість розуміння штучного інтелекту (здатного до самовідтворення) як особливий об'єкт – джерело підвищеної небезпеки. Так, відповідно до ст. 1186 джерелом підвищеної небезпеки є діяльність, пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнене-

безпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для особи, яка займається цією діяльністю, та інших осіб. Видається, що застосування технологій штучного інтелекту в таких сферах, як транспорт чи медицина зурахуванням складності тих чи інших процесів, дали б змогу розуміти діяльність, пов'язану із його використанням, саме як джерело підвищеної небезпеки, а сам штучний інтелект – як об'єкт цивільних прав (правовідносин).

Тому, якщо міжнародне товариство та законодавці в окремих країнах дійдуть висновку, що робот може діяти тільки як об'єкт, його роль може бути прирівняна до майна. Однак у разі утвердження тенденції зрівняння штучного інтелекту з юридичною особою – в найближчому майбутньому може з'явитись ще один повноцінний суб'єкт цивільних правовідносин. Вирішення цього питання видається надзвичайно важливим.

Не менш складним є питання щодо надання правосуб'єктності тваринам, зокрема дельфінам. Так, уряд Індії присвоїв дельфінам статус «особистостей, що не відносяться до людського роду» [17]. Таким чином Індія стала першою країною, що визнала унікальний інтелект і самоосмислення представників водних ссавців, які вибирають самі собі унікальні імена, що становлять поєднання складних звукових сигналів.

Тенденція до посилення відповідальності за протиправні дії щодо дельфінів також відстежується в законодавстві Болгарії, де вбивство дельфінів кваліфікується, як злочин відповідно до нової поправки до Кримінального кодексу, яка передбачає до трьох років позбавлення волі і штраф у розмірі від 1000 до 10 000 левів за жорстоке поводження з цими тваринами. В Канаді під час конференції Американської Асоціації Наукового Прогресу (American Association for the Advancement of Science) було піднято питання про ухвалення «Декларації прав китоподібних: китів та дельфінів», де дельфінів наділено «правоздатністю», зокрема «кожен окремих китоподібний має право на життя», «жоден китоподібний не повинен утримуватися в полоні чи підневільному стані, не піддаватися жорстокому поводженню або бути вилученим із природного середовища», і «жоден китоподібний не є власністю будь-якої держави, корпорації, групи людей чи індивіда» [1].

Так згідно зі ст. 180 ЦК України тварини є особливим об'єктом цивільних прав, на які поширюється правовий режим речі, крім випадків, встановлених законом. Якщо припустити, що тварини володіють правоздатністю, сама їх природа не може передбачати дієздатності та деліктоздатності як невід'ємних елементів правосуб'єктності. Тому, коли мова йде про права тварин, то їх реалізація можлива тільки через власників цих тварин або інших уповноважених суб'єктів права.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна стверджувати про ризик того, що людина з часом все менше матиме змогу контролювати геноїда. Якщо не вжити необхідних заходів, то є ризик, що системи штучного інтелекту і правова фіксація правосуб'єктності тварин створюватимуть загрози світовому правопорядку, усталеним нормам та принципам приватного права окремих країн та міжнародного права і самій людині. На сьогоднішньому етапі свого розвитку право повинне знайти той правовий баланс між розвитком технологій та безпекою (без перебільшення, усього людства), який гарантуватиме людині свободу волі і волевиявлення, безпеку існування, захист від можливих посягань на персональні дані, психічне та фізичне здоров'я.

Список використаних джерел

1. Declaration of Rights for Cetaceans: Whales and Dolphins. 2010. URL: <https://www.cetaceanrights.org/> (дата звернення: 12.05.2020).
2. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html (дата звернення: 12.05.2020).
3. Luciano Floridi On Human Dignity as a Foundation for the Right to Privacy. *Philosophy & Technology*. 2016. P. 308. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13347-016-0220-8.pdf> (дата звернення: 15.05.2020).
4. New robot strategy, Japan's Robot Strategy. 10/2/2015. URL: http://www.meti.go.jp/english/press/2015/pdf/0123_01b.pdf (дата звернення: 17.05.2020).
5. Загальна декларація прав людини (Відомості Верховної Ради України (ВВР), від 10.12.1948.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 17.05.2020).
6. Заїка Ю., Скрипник В. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 1. С. 240–245.

7. Бежевець А. М. Правовий статус роботів: проблеми та перспективи визначення. *Інформація і право*. 2019. Вип. 1 (28). URL: <http://ippi.org.ua/bezhavets-am-pravovii-status-robotiv-problemi-ta-perspektivi-viznachennya-st-61-67>
8. Каткова Т. Г. Закони про роботів: сучасний стан і перспективи розвитку. URL: <http://aphd.ua/publication-345> (дата звернення: 21.05.2020).
9. Козловська Л. В. Правосуб'єктність у механізмі здійснення і захисту спадкових прав. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 73–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_20 (дата звернення: 24.05.2020).
10. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту в цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. 4 (20). URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/zbirnik_tez_19.12.2018-maket_3-converted.pdf (дата звернення: 25.05.2020).
11. Новицька Н. Б. Поняття та види суб'єктів приватного права в законодавстві ЄС. *Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи*. 2016. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/1945/1/1838_IR.pdf (дата звернення: 27.05.2020).
12. Саградян М. Цивільна дієздатність фізичної особи в Україні та в зарубіжних країнах. 2018. URL: <http://rgr-journal.kiev.ua/archive/2018/4/13.pdf> (дата звернення: 12.05.2020).
13. Цивільний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 16.01.2003 р. № 435-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 25.05.2020).
14. Харитонов Є. О., Саніахметова Н. О. Цивільне право України : підручник. Київ : Істина, 2016.
15. Ходико Ю. Є. Поняття речі в контексті визначення об'єкта речового правовідношення. 2017. Вип. 139. С. 78–85. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2017_139_9.pdf <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 28.05.2020).
16. Ястребов О. Я. Правосуб'єктність електронного особи: теоретико-методологічні підходи. *Праці Інституту держави і права*. РАН. 2018. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravosubektnost-elektronnogo-litsa-teoretiko-metodologicheskie-podhody> (дата звернення: 25.05.2020).
17. India Declares Dolphins «Non-Human Persons» With Rights. URL: <https://reason.com/2013/07/08/india-declares-dolphins-non-human-person/> (дата звернення: 25.05.2020).
18. Martsenko N. (2020). Determining the place of artificial intelligence in civil law. *Studia Prawnoustrojowe*, (47). URL: <https://doi.org/10.31648/sp.5279>. (дата звернення: 29.05.2020).

References

1. *Declaration of Rights for Cetaceans: Whales and Dolphins*. (2010). Retrieved from <https://www.cetaceanrights.org> [in English].
2. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). Retrieved from https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.html [in English].
3. *Luciano Floridi On Human Dignity as a Foundation for the Right to Privacy*. (2016). *Philosophy & Technology*. P. 308. URL: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13347-016-0220-8.pdf> [in English].
4. *New robot strategy, Japans Robot Strategy*. (10/2/2015). Retrieved from http://www.meti.go.jp/english/press/2015/pdf/0123_01b.pdf [in English].
5. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny [Universal Declaration of Human Rights] (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), vid 10.12.1948.*). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Ukrainian].
6. Zaika Yu., Skrypnyk V. (2017). *Informatsiia v systemi obektiv tsyvilnykh prav [Information in the system of objects of civil rights]*. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. Vyp. 1. S. 240-245 [in Ukrainian].
7. Bezhevets A.M. (2019). *Pravovyi status robotiv: problemy ta perspektivy vyznachennia [Legal status of robots: problems and prospects for definition]*. *Informatsiia i pravo*. URL: <http://ippi.org.ua/bezhavets-am-pravovii-status-robotiv-problemi-ta-perspektivi-viznachennya-st-61-67> [in Ukrainian].
8. Katkova T.H. *Zakony pro robotiv: suchasnyi stan i perspektivy rozvytku [Laws on robots: current status and development prospects]*. URL: <http://aphd.ua/publication-345> [in Ukrainian].
9. Kozlovska L. V. (2015). *Pravosubiektnist u mekhanizmi zdiisnennia i zakhystu spadkovykh prav [Legal personality in the mechanism of realization and protection of inheritance rights]*. *Pryvatne pravo i pidpriemnytstvo*. Vyp. 14. S. 73-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_20 [in Ukrainian].

10. Martsenko N. (2019). *Pravovyi rezhym shtuchnoho intelektu v tsyvilnomu pravi [Legal regime of artificial intelligence in civil law]*. Aktualni problemy pravoznavstva. 4 (20). URL:http://ippi.org.ua/sites/default/files/zbirnik_tez_19.12.2018-maket_3-converted.pdf [in Ukrainian].
11. Novytska N. B. (2016). *Poniattia ta vydy subiektiv pryvatnoho prava v zakonodavsti EU [Concepts and types of subjects of private law in EU legislation]*. Instytut zakonodavchyykh peredbachen i pravovoi ekspertyzy. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/1945/1/1838_IR.pdf [in Ukrainian].
12. Sahradian M. (2018). *Tsyvilna diiezdatnist fizychnoi osoby v Ukraini ta v zarubizhnykh krainakh [Civil legal capacity of an individual in Ukraine and in foreign countries]*. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/4/13.pdf> [in Ukrainian].
13. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]* (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 16.01.2003 r. № 435-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
14. Kharytonov Ye.O., Saniakhmetova N.O. (2016). *Tsyvilne pravo Ukrainy: Pidruchnyk [Civil Law of Ukraine: Textbook]*. K.: Istyna. [in Ukrainian].
15. Khodyko Yu. Ye. (2017). *Poniattia rechi v konteksti vyznachennia obiekta rechovoho pravovidnoshennia [The concept of a thing in the context of defining the object of the property relationship]*. Vyp. 139. S. 78-85. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pz_2017_139_9.pdf [in Ukrainian].
16. Iastrebov O.Ia. (2018). *Pravosubiektnist elektronnoho osoby: teoretyko-metodolohichni pidkhody [Legal personality of the electronic person: theoretical and methodological approaches]*. Pratsi Instytutu derzhavy i prava. RAN. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/pravosubektnost-elektronnogo-litsa-teoretiko-metodologicheskie-podhody> [in Russian].
17. India Declares Dolphins «Non-Human Persons» With Rights. URL: <https://reason.com/2013/07/08/india-declares-dolphins-non-human-person/> [in English].
18. Martsenko, N. (2020). *Determining the place of artificial intelligence in civil law*. Studia Prawnoustrojowe, (47). <https://doi.org/10.31648/sp.5279> [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.09.2020.